

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДА ТАНДЕМ ӘДІСІН ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Көмек Н.О.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
nazgulkomek@bk.ru

Аннотация. Мақалада университеттің білім беру кеңістігінде тандем әдісін қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Тандем әдісі – бір-бірінің тілін үйрену мақсатында екі түрлі тілде сөйлейтіндер арасындағы нақты тұлғааралық немесе интерактивті байланыс арқылы шет тілін үйрену әдісі. Зерттеу икемділік, оқушылардың оқу дербестігін дамыту, жеке көзқарас, мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту, өзін-өзі ынталандыруды жоғарылату, студенттердің

сенімін арттыратын шынайы тілдік ортаның болуы оқытудың жақсырақ қабылдауын қамтамасыз ететін және тілдік кедергілерді жоюға көмектесетін сияқты тандем әдісінің негізгі артықшылықтары атап көрсетіледі. Осы мәселе бойынша зерттеу базасына негізделген негізгі тандем түрлерінің классификациясы келтіріліп, ал пән мұғалімі мен шет тілі мұғалімінің өзара әрекеті ең нашар зерттелген тандем өрісі болып саналатындығы анықталады. Мақалада ағылшын тілінің оқытушысы да, арнайы пән мұғалімі де қатысатын оқыту тандеміне сүйене отырып, шетелдік ғылыми дискурстарды оқытуға арналған кейбір ережелерді тұжырымдалған, сонымен қатар оқыту мазмұнына байланысты тандем серіктестерінің міндеттері мен қызмет бағыттары көрсетілген. Қорытындылай келе, мақалада тандем әдісі негізінде білім беру жеке серіктестік түрінде ұйымдастырылуы немесе университеттің шет тілі курсын біріктіруі мүмкін, сондай-ақ білім беру ұйымдарының қамқорлығындағы студенттердің басқа сабақтан тыс іс-әрекеттері бірқатар шарттарға бағынатын болады деп тұжырымдалады.

Кілт сөздер: тандем әдісі, мәдениетаралық құзіреттілік, білім беру автономиясы, интернет, тандем қағидалары, педагогикалық тандем.

Кіріспе

Қарқынды дамып келе жатқан қоғам және жаһандану процестері, оның барлық салаларын қамтитын жағдайда, шет тілін жетік білу қажеттілігі, әсіресе бизнесте табысты мансап жасағысы келетіндер үшін бұрынғыдан да өзекті бола бастады. Көбінесе ғалымдар, оқытушылар мен әдіскерлер уақыттың жетіспеуі жағдайында шет тілін тез әрі сапалы үйренудің жолдарын іздейді. Бұл әдістерге салыстырмалы түрде жаңа болып табылатын және серіктеспен бірлескен іс-әрекетке бағытталған тандем әдісі жатады. Дәл осы тұжырымдамалық түсіндіру, әр түрлі ана тілдерімен жұпта жұмыс істейтін екі серіктеске тандем әдісін шет тілін тәуелсіз оқу әдісі ретінде белгілейтін, методологиялық терминнің негізін құрған [1]. Орыс әдістемелік және педагогикалық әдебиеттерінде тандемде оқыту, тандем әдісі, тандем жаттығулары, оны интенсивті оқыту әдісі ретінде саралау сияқты терминдер қолданылады. Әріптестік оқыту нысаны ретінде бұл әдістің негізі коммуникативті өзара әрекеттесу болып табылады деп айтуға болады, оның барысында серіктестер ең шынайы диалогта қарсыластың тілін меңгеруге кезектеседі. Осы зерттеу аясында тандемді оқыту әдісін қолдану бойынша теориялық жұмыстарды қарастыру және талдау, бар практикалық тәжірибені жалпылау, тандем әдісін қолдана отырып, тілді оқытудың ұйымдастырылуының негізгі принциптері мен ерекшеліктерін нақтылау, сонымен қатар университеттегі оқудың барлық деңгейлерінде осы әдісті қолданудың перспективалық мүмкіндіктерін ашу.

Тандем әдісінің мәні және оның негізгі сипаттамалары

Қазіргі таңда әріптес оқытудың әр түрлі формалары оқыту әдістерінде кеңінен танымал. Алайда, тандемдік білім беру, біздің түсінігіміз бойынша, Еуропада 20 ғасырдың екінші жартысында пайда болды, ол кезде жастар мәдени форумдары, жазғы мектептер және алмасу бағдарламалары арқылы қатысушылар бір-бірінің тілдерін үйренді. 1960 жылдардан бастап, тандемдік білім Германия, Франция, Испания және басқа елдерде серіктеспен байланыс арқылы шет тілін меңгергісі келетіндерге орталық немесе университеттік курстар ретінде қарқын дамыды. Компьютерлік құралдардың пайда болуымен тандем жаттығулары өзінің шекарасын едәуір кеңейтті және тез танымал бола бастады. Көптеген сайттар мен интернеттегі тандем орталықтары құрылды, олардың негізінде оқу процесі кәсіби түрде ұйымдастырылып қана

қоймай, жеке мақсаттар, сонымен қатар жас ерекшеліктері, қызығушылықтары, тілді білу деңгейіне байланысты ұйымдастырылды.

Тандем әдісі негізіндегі оқу процесі топта немесе ұжымдық, сонымен қатар әр түрлі ана тілдеріндегі екі серіктестің қатысуымен, жеке түрде жүруі мүмкін[2]. Сонымен қатар, жеке тандемді ұйымдастырудағы сабақтардың мазмұндық жағы әр түрлі болуы мүмкін, ол қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге немеселексика-грамматикалық ұстанымдарды дамытуға бағытталған, бірақ мұндай тандем нақты құрылымдалған ұжымдық тандемнен айырмашылығы икемді болады, себебі ол жоспар бойынша жүреді және жүйелі зерттеулер сипатында болады. Тандемнің бұл түрі кез келген білім беру мекемесіндегі білім беру жағдайына жақын, оның қатысушылары студенттер мен оқытушылар құрамы болып табылады. Ұжымдық тандемді жүзеге асырудың жарқын мысалы – студенттердің шетелдік университеттермен бірлескен іс-әрекеттегі жобалық әрекеті және оның вариациялары, олар коммуникативтік мәселелерді шешуге арналған шынайы байланыс жағдайына қатысады.

Тандем әдісі негізде білім берудің тағы бір маңызды элементі - сабақтың жүйелі сипаты. Бірқатар зерттеушілер, мысалы, М.Р. Наполский [3] және М.О. Волошко [4] тандем әдісі негізінде білім берудің бейресми сипатқа ие екендігін және мақсатқа жету үшін мұғалім тарапынан серіктеспен жеке келісім негізінде бақылау жүргізілмейтіндігін атап өтеді. Кейбіреулер мұндай бақылауды қажет шарт ретінде атап өтеді. Бұл тандемнің институционалды (мұғаліммен реттелетін) және жеке (серіктестердің өздері белгілеген) түрлері туралы айтуға мүмкіндік береді.

Әріптестердің тандем жаттығуларында өзара әрекеттестігі ауызша, дәлірек айтсақ, Интернет байланысы құралдарын қолдана отырып, электронды пошта, блогтар мен чаттар арқылы жүзеге асуы мүмкін. Сондай-ақ, тандемдегі жаттығулар қашықтан, бейнеконференциялар сияқты байланыс құралдарын қолдана отырып, сонымен қатар тандем қатысушыларының бір жерде тікелей қатысуымен жүзеге асырылуы мүмкін.

Осы мақала негізделген тандемнің негізгі принциптері теориялық дамуға негізделген және әдебиетте егжей-тегжейлі сипатталған. Біріншіден, тандем сеанстары екі бөліктен тұрады, олар бір-бірін хронологиялық тұрғыда немесе екі түрлі күнде өткізілуі мүмкін, бірақ әр бөлігі тек бір тілге арналуы керек, бұл алғашқы тандем қағидасы – тілдер араласпауы керек тұжырымын жасауға мүмкіндік береді. Мее бұл негізгі қағидатты өте маңызды деп санаймын, өйткені ол оқушыларды мақсатты тілде сөйлеуге итермелейді. Сонымен қатар, бұл принцип серіктестерге коммуникативті мақсаттарға жетуге тырысқан кезде, егер олар мақсатты тілде қол жеткізу үшін өте күрделі болса, өз ана тілінде сөйлесу мүмкіндігін ұсынады. Жалпы алғанда, бұл практикалық қағида, әдетте, тілді игеру процесінде тандемдік серіктестерді барынша тартуға ықпал етеді.

Тандемде қатысушылар кездейсоқ түрде шет тілінің студенті ретінде немесе өз ана тілінде сөйлейтін тіл маманы ретінде араласады, бұл екінші тандем қағидатын - өзара түсінушілікті атап өтуге негіз береді. Тандем мүшелері мақсатты және ана тілін қанша уақыт қолдану керектігі туралы келіседі. Өзара түсіністік қағидаты серіктестерге бір-біріне деген кез-келген қаржылық міндеттемелерден өздерін еркін сезінуге, өзін-өзі бағалауды жоғарылатуға мүмкіндік береді және тіл мен мәдениет туралы еркін және өзара білім алмасу бола отырып, екі қатысушыны тең жағдайға қояды.

Тандем серіктестері нені, қашан, қайда және қалай оқу керектігін, сонымен қатар осы процеске қанша уақыт қатысқысы келетіндігін дербес шеше алады, бұл үшінші қағида - білім беру автономиясын көрсетеді [5]. Автономия қағидаты мектеп немесе университет (институционалды тандем) сияқты институционалдық тұрғыда жүзеге асырылғанына немесе адамдар арасындағы келісімге (тәуелсіз тандемге) байланысты әртүрлі түсіндірмелерге ие болуы мүмкін. Бірінші жағдайда тандем процесі жүзеге асырылатын практикалық және теориялық негізге жауап беретін педагогикалық бақылаудың кейбір формалары, кейбір директивалық процедуралар және тәлімгер-кеңесшінің бағалауы болады.

Оқыту барысында тандем әдісін қолданудың бірқатар артықшылықтары::

Тандемде негізінде оқыту ана тілімен табиғи қарым-қатынас үшін шынайы жағдай жасауға мүмкіндік береді;

Тандемге қатысу студенттердің оқылатын тілдегі елдің тілі мен мәдениетін игеруге деген ынтасын едәуір арттырады және оны одан әрі қарым-қатынас құралы ретінде қолдануға ынталандырады;

Коммуникативті тандемнің өзара әрекеттесуінің жүйелілігі серіктестердің сөйлеу дағдыларын едәуір жақсартады, сонымен қатар шет тіліндегі коммуникативті құзыреттіліктің (сөйлеу әрекетінің барлық түрлері) және мәдениетаралық құзыреттіліктің қалыптасуына ықпал етеді;

Тандем әдісі білім алушыларға дәстүрлі сабақтың шеңберінен шығуға, шет тілін анағұрлым кең қолдануға мүмкіндік береді, бұл оқушының жеке қажеттіліктері мен мүдделерін ескере отырып, өзіндік оқыту жолын құруға, өздігінен білім алу дербестігін дамытуға ықпал ететін өз қызметінің нәтижелері үшін жауапкершілікті өз бетінше алуға көмектеседі;

Тандем әдісін қолдану серіктестермен қарым-қатынаста тілдік және психологиялық кедергілерді жеңуге көмектеседі және тілді қарым-қатынас құралы ретінде пайдалану қорқынышын жояды. Сонымен қатар, мұғалімнің қатаң бақылауының болмауынан және серіктеспен қарым-қатынасты сақтауға бағытталған түсіндіру, сұрақ қою, идеяларды басқа сөзбен тұжырымдау, ым-ишара, ауызша емес байланыс құралдарын қолдану, күрделі құрылымдарды қарапайым түрлерімен алмастыру және тағфда басқа бағыттар оң нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Тандем әдісі серіктестерді іздеу және байланыстарды кеңейту тұрғысынан ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен үйлесімде үлкен әлеуетке ие. Бүгінгі таңда Интернет байланысы - бұл тіл серіктестігін іздеуді едәуір жеңілдететін және практикалық сипаттағы көбірек мүмкіндіктер туғызатындықтан, тілді тандемде оқытудың басым нысаны екені анық. Сонымен қатар ауызша да, жазбаша да қарым-қатынас шарттары бір уақытта сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінің толықтай дамуына мүмкіндік туғызады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылайтын болсақ, оқытудың инновациялық әдісі ретінде тандем әдісі мұқият зерттеуді қажет етеді.

Тандем түрлері және оларды оқыту барысында қолданудың маңызы

Тандем – бұл шет тілдері мен мәдениетін үйренудің жеке және әлеуметтік аспектісі. Шетел тілін үйренудің дәстүрлі контекстінен айырмашылығы, тандем оқыту процесінде жоғары әлеуметтену мен жоғары индивидуализацияны қалыптастыруға көмектеседі. Бір жағынан, тандем бойынша оқу бағдарламасын құру серіктестердің қажеттіліктері мен уәждеріне

негізделген, сондықтан ол оқуға бағытталған және даралауға ашық болып табылады. Екінші жағынан, тандем өзара әрекеттесуге осы тәсілдің мәнінің әлеуметтік және мәдени аспектісін жасайды. Тандемді оқыту жағдайында жеке және әлеуметтік аспектілер өзіндік, инновациялық және гармоникалық тәсілдермен байланысты. Бұл өзара іс-қимыл тандем серіктестерінің уәждемелік деңгейін арттырады, ана тілімен сөйлесу фактісі қажетті тілдік және коммуникативті дағдыларды одан әрі дамытуға ынталандыратын аспект ұсынады. Сонымен қатар, тандем серіктестері мақсатты тілді практикада қолдана алады, олардың нәтижелерін өзі бағалайды, сонымен қатар жалпы оқудың сәттілігі мен өнімділігі динамикасын бақылайды.

Тандем әдісі негізінде оқытуды зерттеуге арналған ғылыми әдебиеттерде оқу практикасы үшін маңызды тандемдердің жіктелуі ұсынылған. Амерханова О. О. өз еңбегінде үш негізгі тандемді ажыратады, сонымен қатар, белгілі ғалымдар мен әдіскерлердің зерттеулеріне сілтеме жасай отырып, әр түрге сипаттама беріп, олардың әлеуетін ашады. Сонымен, коммуникативті және мәдениаралық құзыреттіліктерді дамыту үшін дәстүрлі түрде қалыптасқан «студент-студент» және «студент-оқытушы» тандемдері негізінен жаттығу сессиясы шеңберіндегі серіктестердің жүйелі тұрақты өзара әрекеттесуіне негізделеді, бірақ олармен шектелмейді. Тандемнің үшінші түрі – «педагог-педагог» аз зерттелген болып көрінеді, дегенмен мұндай өзара әрекеттестіктің университеттегі бейіндік бағыттағы пәндерді оқытуда маңыздылығы айқын. Педагогикалық тандемнің көрнекі мысалы, пән мұғалімі және шет тілі мұғалімі арасындағы ғылыми қызмет саласындағы серіктестік, олардың халықаралық форумдарда өз жұмысының нәтижелерін ұсыну және ғылыми мақалалар жазуы. Әдетте, тілдік емес мамандық мұғалімдерінің коммуникативтік құзыреттілік деңгейі байыпты түзетуді қажет етеді. Мұнда біршама нәтижелі жұмыс жасауға болатын шет тілі мұғалімі көмекке келеді.

Тандем әдісі негізінде тілдік оқытуды ұйымдастырудың кейбір практикалық идеялары

Заманауи университет жағдайында тілді меңгерудің дәстүрлі әдістерінен басқа, өзара оқыту мақсатында тандем әдісі тамаша балама бола алады. Осыған байланысты пән мұғалімі мен шет тілі мұғалімінің өзара әрекеттесуін ең аз зерттелген тандем саласы ретінде қарастыру қызықты, сонымен бірге әлеуеті зор болып табылады. Тілдің аспаптық құндылығын ескере отырып, педагогикалық тандем кез-келген пәнаралық салада ерекше танымал бола бастады. Тандем жұбына қатысатын мұғалімдер бір пәннің әртүрлі аспектілерін білдіруі керек. Бакалавриат деңгейіндегі «Экономика және бизнес саласындағы жазбаша қарым-қатынас негіздері», «Кәсіби шет тілі» элективті курстары тілдік емес университетте оқытылуы мүмкін болатын пәндер ретінде қызмет ете алады. Оқу стандартының талаптарына сәйкес студенттер таңдаған мамандықтың бағытына сәйкес баяндамалар, конференцияларда немесе журналдарда жариялау үшін ғылыми мақалалар және т.б. жасай алады. Егер студент мақаланың мазмұнын шет тілінде дайындаса, оның бағалануы да жоғары сипатқа ие болады. Сондықтан, бұл пәндердің білім мазмұны екі жақты болуы керек, атап айтқанда, тек тілді ғана емес, сонымен бірге кәсіби дағдыларды да дамыту керек. Сондықтан, тіл мұғалімінің міндетіне шетелдік ғылыми дискурстарды оқыту кіреді, ал пән мұғалімі кәсіби бағдарланған компонентке назар аударады. Екі мұғалімнің тандемі ғылыми сипаттағы мәтіндерді шет тілінде шығаратын студенттерге бағытталады, бірақ сонымен бірге оқыту мазмұнының аспектілері әр түрлі болады. Мысалы, арнайы пәннің оқытушысы студенттерге кәсіби бағдарлы мазмұнды үйретеді, өйткені ғылыми мақалада қарастырылған мәселелердің тереңдігі мен маңыздылығын шынымен бағалай алады.

Шетелдік ғылыми дискурсты оқытудағы шет тілі мұғаліміне арналған негізгі жұмыс мәтіннің құрылымдық ұйымдастырылуы, ғылыми мақсатты тұжырымдау, зерттеу міндетін анықтау, реферат құрастыру, мақала мәтінінің өзі және қорытынды тұжырымдау мәселелері болады.

Әрбір тандем серіктесінің қатысу дәрежесі арнайы пән оқытушысының тілдік дайындық деңгейіне, сондай-ақ шет тілі оқытушысының тілдік құзіреттілігіне байланысты өзгеруі мүмкін. Кез келген жағдайда, тандем жаттығулары тілді білмеу уайымынан аулақ болып, оқу процесін тез арада түзетуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Тандем әдісі негізінде білім беру шет тілін жеделдетіп оқытудың инновациялық әдістері ретінде жіктеледі, өйткені оқыту процесінде серіктестерді тілдік ортаға барынша енгізуді көздейді. Тандем әдісінің басты артықшылығы - икемділік, оқушылардың оқу дербестігін дамыту, жеке көзқарас, мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту, өзін-өзі ынталандыруды арттыру, шынайы тілдік ортаның болуы және т.б. Әдетте, тандем серіктестігі білім алушының өзіне деген сенімділігін арттырады, оқуды жақсырақ қабылдауды және алға жылжуды қамтамасыз етеді, сонымен қатар, тілдік кедергілерді жояды қамтамасыз етеді. Тандем әдісі негізінде оқытуды жеке серіктестік форматында ұйымдастыруға болады немесе университеттің шет тілі курсын, сондай-ақ әртүрлі нысандар мен вариацияларда оқу орындарының қамқорлығындағы басқа сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруға болады.

Әрине, осы әдісті қолдана отырып, оқу процесін ұйымдастыру күтілетін нәтижелерді көрсете отырып нақты іс-қимыл алгоритмдерін жасауды талап етеді. Мәселен, студенттерге ғылыми дискурстарды оқыту кезінде педагогикалық тандемдерді магистрлік деңгейде ойдағыдай іске асыру үшін қажетті жағдайларға орай, мұндай курстың пәндік мазмұны жасалып, әдістемелік тұрғыдан күшейтілуі керек, әрбір тандем қатысушысының жауапкершілік салалары белгіленуі керек және тіл мұғалімінің оқытылатын студенттердің саласын жақсы білетініне сенімділік танытуы қажет, сондай-ақ тілдік құзіреттілігі тілді меңгерудің орташа деңгейіне сәйкес келетін тандемге осындай серіктес тартуы қажет. Студенттік және магистрлік бағдарламалар аясында Тандем әдісі негізінде білім беру тәжірибесі университетте осы инновациялық әдістеменің үлкен әлеуетін бағалауға негіз береді.

Пайдаланған деректер тізімі:

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: Изд-во «Икар», 2009. 448 с. [http://szlavintezet.elte.hu/russian/segedanyag/tanari_ma_anyagok/azimov_slovar.pdf]
2. Солонцова Л.П. Современная методика обучения иностранным языкам (актуальные вопросы). Алматы: Эверо, 2015. С 115.
3. Напольских М.Р. Специфика и стратегии тандемного обучения // Преподаватель XXI век. 2012. No 2. С. 125-130.
4. Волошко М.О. Специфика использования тандем-метода с целью формирования межкультурной компетенции учащихся // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2016. No 2-2 (56). С. 178-181.
5. Brammerts H. Autonomous language learning in tandem: the development of a concept. In Lewis & Walker (eds.), 2003. 27-36. Sheffield: Academy Electronic Publications